

Med drugim se delovno oblikujejo tudi rešitve o posebni opredelitvi mestne občine, o vsebini nadzora občinskih organov (praviloma omejenega na zakonitost) in o oblikah uresničevanja lokalne samouprave. Mimo že prej predlagane določbe o republiškem glavnem mestu, ki je enotna lokalna skupnost, zaslužijo pozornost na novo oblikovane določbe o občini v mestu oz. mestne občine, na katero bi republika praviloma prenašala nekatere naloge iz svoje pristojnosti, ki so nujne za razvoj mesta.

5. Kot je torej razvidno iz pregleda javne razprave in rešitev, ki se oblikujejo na njeni podlagi, gre za nekatere pomembne premike, precej vprašanj pa je vendarle ostalo odprtih. Prava dilema pa je pravzaprav ena sama: ali nadaljevati začete trende centralizacije, ki so bili – mimogrede – zaznavni že v prejšnjih, »enobarvnih« ustavnih dopolnitvah in zakonodaji (npr. razveljavitev 324. člena ustave v amandmaju LXVII, zoževanje občinskih pristojnosti na področju notranjih zadev, prostorskega planiranja itd.)¹⁹ ter se v praktični politiki s tem pridružiti evropskim državam s trdim odnosom do »klasične« lokalne samouprave (vsaj na normativni ravni), ali pa še pravočasno ujeti veter v jadra in oblikovati glede lokalne samouprave modernejše zastavljene fleksibilne rešitve, ki že kažejo spodbudne rezultate in tudi sicer postajajo del normativne strukture združene Evrope (Listina o lokalni samoupravi) oziroma upoštevati rešitve, ki s svojimi rezultati opozarjajo, da jih je treba ali pa jih bo jutri treba vtakati v normativne, tudi ustavne sheme evropskih držav. Ta druga pot, za katero se zavzemam, zagotovo terja še temeljit premislek, resno proučitev ter dopolnitev poglavja o lokalni samoupravi v ustavi in zelo premišljeno opredelitev teh vprašanj v kasnejšem zakonu. S tem bi se mnogo hitreje približali najbolj naprednim evropskim težnjam in normativnim ureditvam glede sodobnih prizadevanj za afirmacijo lokalne samouprave kot vrednote zase ter glede njenega vključevanja v procese decentralizacije, prenašanja težišča odločanja bliže ljudem in s tem za hitrejšo in globljo demokratizacijo posameznih družb, ne pa ostajali ločeni od tega dogajanja in prizadevanj.

VLADIMIR KAVČIČ

Poreklo in viri neke ideje

Zdaj, ko se ideja slovenskega svetovnega kongresa približuje organizacijski uresnitvi, morda ni odveč nekoliko pobrskati po spominu ter opozoriti na vire in pobude, iz katerih se je izoblikovala. To je potrebno storiti tudi zaradi tega, da organizacija SSK ne bi postala prestižnega pomena za tega ali onega posameznika, za to ali ono politično stranko. Kazalo bi tudi vzpodbuditi razpravo o vsebini in ciljih te organizacije, da ne bi ostala zgolj na deklarativni ravni slovenstva. Naj se sedanji organizatorji SSK tega zavedajo ali ne, zamisel o potrebi organizacije, ki bi združevala vse Slovence, ima kar bogato »zgodovinsko« ozadje. Zrasla je iz mnogoterih predhodnih pobud, katerim je bila skupna želja po vsestranski afirmaciji slovenstva, želja po njegovi uveljavitvi po zgledu drugih evropskih narodov, tako-

¹⁹ Prim. A. Igličar, n. d. str. 228.

imenovanih zgodovinskih narodov, ki so svojo afirmacijo potrdili tudi z oblikovanjem nacionalne države. Če želimo biti objektivni, moramo pripadnost slovenstvu in prizadevanja za njegovo afirmacijo priznati tudi Plenumu kulturnih delavcev OF, ki je najboljše tradicije OF poskušal razvijati in afirmirati tudi v času po drugi svetovni vojni. Da je izročilo OF imelo svoj nacionalno afirmativni naboj, ki ni bil po volji vladujoči partijski oligarhiji, se je kazalo tudi v tem, da je sama OF kmalu po vojni nehala »obstajati« in da je tedaj za celih deset let »ugasnil« tudi Plenum kulturnih delavcev OF. Oblast tedaj kulturnikov preprosto ni (več) potrebovala, kot tudi še mnogokrat kasneje ne. Kulturni delavci, tudi tisti, ki so bili nekoč najbolj povezani z OF, pa se s takšno marginalno vlogo niso mogli sprijazniti. Sklicevanje na OF je bila njihova legitimna pravica in hkrati način za uveljavljanje duhovnih razsežnosti v življenju družbe.

Desetletna odrinjenost vojne kulturniške generacije iz povojnega javnega življenja, se je kazala tudi v nadaljnjem življenju slovenske družbe, tudi tedaj, ko je pod vplivom novih generacij ideološki pritisk na vseh področjih javnega življenja začel popuščati. Ta generacija v svoji teoretični in praktični ustvarjalnosti ni bistveno presegla svojih lastnih dosežkov v predvojnem času. Formulirala pa je svojo zgodovino, svoj delež v NOB, dokazala je tudi, da ni nikoli podlegla ždanovskim in drugim podobnim konceptom umetnosti in kulture v celoti. Opredelila je svojo relativno samostojnost tudi v okviru političnih gibanj, katerim je pripadala.

Ustvarjalni domet vojne kulturniške generacije se je torej ustavil na pragu prihodnosti, z vizijo prihodnosti so se ukvarjali le njeni redki pripadniki in še ti v omejenem obsegu. Čeprav vlogo J. Vidmarja v povojnem kulturnem življenju, zlasti še njegovo vlogo v kulturni politiki, ocenjujem globalno kot negativno, vseeno menim, da se on ideji slovenstva in njeni afirmaciji v družbenem življenju, ni nikoli odrekel. Dokaz za to vidim v njegovem večkrat ponovljenem predlogu za sklic vseslovenskega kulturnega parlamenta. Čeprav te ideje, vsaj kolikor je meni znano, ni nikoli podrobneje razdelal, je očitno želel v vseslovenskem kulturnem parlamentu združiti vse Slovence. Za vseslovenski kulturni parlament se je javno izrekal tudi B. Štih, vendar tudi on ni nikoli podrobneje razložil, kakšna naj bi bila programska zasnova takšnega parlamenta.

Smisel takšnega združevanja, čeprav nikoli izrecno artikuliran, bi lahko bil le v afirmaciji umetnosti in kulture kot relativno samostojne sfere družbenega življenja, v nadaljevanju pa v premagovanju ideoloških shem na vseh področjih družbenega življenja. Vidmarjeva in Štihova koncepcija vseslovenskega kulturnega parlamenta sta presegali ambicije in dosežke Kulturnega plenuma OF. Takšne poti naprej na primer niso videli M. Bor in njegovi somišljeniki, ki v plenum kulturnih delavcev OF niso bili pripravljene sprejeti mlajših kulturnih delavcev pa tudi ne podpreti kulturnih ustvarjalcev, ki so utirali nova pota slovenski umetnosti. Zato je tudi prišlo do samoukinitve kulturnega plenuma OF. V nadaljevanju in s povsem novim organizacijskim jedrom, se je razvil Zbor kulturnih delavcev, formalno v okviru sveta za kulturo pri SZDL. Skušal je delovati kot svobodna tribuna vseh slovenskih kulturnih delavcev. V okviru SZDL pač zato, ker brez takšnega okvira tedaj nobeno javno intelektualno delovanje ni bilo mogoče, ne da bi bilo ocenjeno kot subverzivno in v kali zatrto. Da je kultura subverzivna že po svoji naravi, so tedanji ideološki liderji dobro vedeli, saj se je opozicijsko delovanje v vsem povojnem času pojavljalo predvsem na kulturnem področju. Toda vraščanje novih generacij v sistem in njegova vse bolj razpoznavna nesposobnost za kreiranje družbenega napredka, sta že tudi bila opravila svoje in prostor za svobodno izmenjavo mnenj se je iz leta v leto širil. Ideja o enakopravnem sodelo-

vanju in združevanju vseh Slovencev – ne glede na njihovo versko, politično ali ideološko pripadnost, kot tudi ne glede na kraj, v katerem živijo, se je izoblikovala prav v tem zboru kulturnih delavcev. Najprej seveda v ožjem krogu organizatorjev, v nadaljevanju pa je dobila široko podporo udeležencev zbora v Novi Gorici leta 1985. Na tem zboru so desetine relevantnih znanstvenih in kulturnih delavcev, vsak na svojem delovnem področju, utemeljevale potrebo in nujnost vsestranskega povezovanja Slovencev, vseh, ki se zavzemajo za etnično in kulturno identiteto slovenstva in so pripravljeni prispevati k njeni afirmaciji. V kratkem članku ni mogoče navesti vseh uglednih imen in vseh stališč, ki so jih v svojih referatih in diskusijskih prispevkih predstavili, čeprav bi to bilo še kako aktualno, za organizatorje SSK pa tudi poučno in koristno. Ker je vse pomembnejše gradivo s tega zbora objavljeno v posebni publikaciji, bom tu omenil le nekaj sklepnih ugotovitev zbora. Zbor je opredelil in utemeljil idejo skupnega kulturnega prostora kot dediščino nekdanje ideje zedinjene Slovenije, ki je predvidevala ozemeljsko in politično združitev vseh Slovencev v eni državi. Načelo *skupnega* (in ne *enotnega*, kar nekateri še vedno neutemeljeno ponavljajo) *prostora* pa v skladu s politično in teritorialno realnostjo sodobne Evrope za svojo temeljno vsebino jemlje duhovno in kulturno združenost in sožitje vseh delov in vseh pripadnikov slovenskega naroda, ne glede na to, kje živijo in delajo. Skupna podlaga takšnega sožitja je narodna identiteta, splet duhovnih, zgodovinskih in moralnih vrednot, ki jih je slovenski narod ustvaril v stoletjih obstoja na svojem etničnem ozemlju, ki tudi danes ne glede na svetovni nazor, politično prepričanje in kraj bivanja predstavlja vsebino, ki lahko človeka opredeljuje na poseben način. Zbor je ugotovil in potrdil, da je ideja skupnega slovenskega kulturnega prostora v skladu z ustanovno listino Združenih narodov, Helsinško listino, Deklaracijo o človeških pravicah in drugimi dokumenti, ki spodbujajo mednarodno sodelovanje. Zato ne more vsebovati nobenih zahtev po spremembi obstoječih meja ali kakšnih drugih ozemeljskih zahtev, temveč hoče le uresničevati idejo medsebojnega razumevanja in sodelovanja. Usmerjena je v razvijanje sodelovanja narodov in držav, v katerih živijo pripadniki slovenske narodne skupnosti, zasnovana je na spoštovanju popolne enakopravnosti in avtonomnosti narodnostnih skupin v zamejstvu in izseljenstvu, pri čemer je vsaka od teh skupnosti aktiven nosilec lastnega razvoja in zanj tudi odgovarja. Takšna pravica lastnega kulturnega razvoja naj bi bila zagotovljena tudi vsem narodnostnim skupnostim, ki živijo v Jugoslaviji, pri čemer naj jim Jugoslavija zagotavlja najmanj enake možnosti kulturnega razvoja, kot ga imajo njene narodne skupnosti v državah maticah teh skupnosti.

Načelo skupnega kulturnega prostora je predpostavljalo tudi neomejen pretok informacij in vseh drugih kulturnih dobrin med državami in skupnostmi, kjer živijo slovenske etnične skupnosti in enake pravice zagotavlja tudi vsem pripadnikom etničnih skupnosti, ki živijo v Jugoslaviji. Idejo skupnega kulturnega prostora naj bi uresničevale vse institucije slovenske in jugoslovanske države in tako pomagale uresničevati zgodovinsko pomemben projekt.

Najbrž je odveč poudarjati, da je bila v obravnavanem kontekstu kultura mišljena v najširšem smislu, ne zgolj kot produktivna in reproduktivna umetnost, temveč je vključevala tudi znanost, izobraževanje ter informacijsko dejavnost. Iz razprave je tudi že jasno izhajalo, da kompleksno sodelovanje na etnični podlagi zahteva in omogoča tudi ekonomsko sodelovanje in zanj celo ustvarja specifične pogoje. V sintagmi skupni kulturni prostor je bil seveda prostor mišljen kot duhovna in ne kot fizikalna kategorija.

Zamisel o skupnem kulturnem prostoru je bila poleg široke podpore v krogu

kulturnih in drugih javnih delavcev doma in v zamejstvu, deležna tudi pomislekov, bolj ali manj odkritih nasprotovanj pa tudi zamolčevanja. Uradna politika je ni podprla. Nasprotno, izrazila je številne pomisleke in dokazovala, da bi afirmacija skupnega slovenskega kulturnega prostora povzročila politične komplikacije znotraj Jugoslavije pa tudi v mednarodnih odnosih. Takšno je bilo na primer stališče sveta za mednarodne odnose pri tedanjem predsedstvu SRS.

Zadržki političnih forumov so se (kot vedno) izražali tudi v stališčih množičnih medijev. O novogoriškem zboru so le medlo poročali. Ker stvar ni imela dovolj jasnega uradnega blagoslova, se marsikomu ni zdelo vredno poglobljati v njeno vsebino. Forumi družbenopolitičnih organizacij novogoriškega sporočila niso uradno obravnavali in svoje praktične politike niso usmerjali v uresničevanje skupnega slovenskega kulturnega prostora. V tem pogledu sta še največ storili Zveza kulturnih organizacij Slovenije in Kulturna skupnost Slovenije. V smislu skupnega kulturnega prostora so delovali mnogi posamezniki, na vseh ravneh in celo mimo forumov, katerim so formalno pripadali. V teh krogih ni bilo nobenih pomislekov o pravilnosti koncepcije in veljalo je prepričanje, da pravi čas za njeno vsestransko afirmacijo šele prihaja.

Zanimivo pa je bilo, da so nekateri slovenski kulturni delavci, protagonisti slovenske pomladi, idejo o skupnem slovenskem kulturnem prostoru sprejeli z zadržkom, najbrž zaradi nezadostne informiranosti. Treba pa je tudi vedeti, da je slovenska kulturniška inteligenca pred letom 1988, razen redkih izjem, podcenjevala nacionalno vprašanje.

Po odporih in po mestih, kjer se je izražal odpor zoper program skupnega slovenskega kulturnega prostora, je bilo očitno, da je program vseboval dokajšen kulturnopolitičen naboj. Ta je ogrožal politični in ideološki monopol vladujočih posameznikov in skupin, pomenil je napad na njihov ideološki ekskluzivizem. Pristajanje posameznikov iz teh krogov na skupni kulturni prostor je bilo zgolj verbalno, s tihim upanjem, da bo ideja postopoma zvođenela. To se je čutilo tudi v organizacijskem jedru zbora, ki je že samo sporočilo z novogoriškega zbora »okrasilo« z nekaterimi leporečnimi formulacijami, da bi bilo bolj sprejemljivo za vodilne politične strukture. Po zboru pa so takšni vplivi tudi pomagali zamrzniti mnoge aktivnosti, ki bi bile potrebne za operativno uresničevanje politike skupnega slovenskega kulturnega prostora.

Dopuščam možnost, da je V. Habjan že na novogoriškem zboru izrekel predlog za sklic slovenskega svetovnega kongresa. Čeprav v objavljenem gradivu ni opore za takšno trditev pa bi bil (je bil) takšen predlog povsem v skladu s tamkaj utemeljeno potrebo o skupnem slovenskem duhovnem prostoru, bil bi kar najbolj logična posledica in pomembna stopnja pri uresničevanju te ideje. Izven vsakega dvoma pa je, da si je po novogoriškem zboru zamisel po tesnejšem sodelovanju vseh Slovencev mimo slovenskih uradnih, zlasti političnih institucij, pridobivala vse več pristašev, saj se je neodvisno od zbora kulturnih delavcev pojavila še ideja o tretji slovenski univerzi. Formuliral jo je M. Kmecl na podlagi tedaj dostopnih podatkov, da deluje po svetu vsaj 600 znanstvenikov v rangu univerzitetnih učiteljev, ki so slovenskega rodu. Ta znanstveni potencial bi, če bi ga ustrezno organizirali, lahko bistveno pripomogel k razvoju naše znanosti in nenazadnje tudi gospodarstva, saj je bilo tedaj že očitno, da Slovenija v vsakem pogledu stagnira, etabli-rana politika pa ni sposobna kritične distance do svoje lastne vloge. V razvojnem interesu Slovenije bi bilo potrebno že zdavnaj poprej angažirati sveže ustvarjalne moči, ki bi Slovenijo pomagale modernizirati in približati Evropi. Dovolj razlogov torej, da ideja ni bila pozdravljena z navdušenjem ne na univerzi ne v političnih

krogih. V kontekst prizadevanj za moderno afirmacijo slovenstva je treba všteti tudi pobudo za ustanovitev Trubarjevega društva. Ta pobuda je po eni strani izražala nezadovoljstvo z obstoječimi oblikami sodelovanja vseh Slovencev, nezadovoljstvo tudi s počasnim uresničevanjem zamisli o skupnem kulturnem prostoru, po drugi strani pa je napovedovala tudi nova izhodišča in nove vsebine pri afirmaciji slovenstva v svetu.

Dokumentirano je mogoče dokazati, da se je predlog za sklicanje slovenskega svetovnega kongresa nedvoumno pojavil na zboru slovenskih kulturnih delavcev, novembra 1988 v Ljubljani. Sklepam, da je objektivno, če ne tudi subjektivno, vključeval vse predhodne pobude za tesnejše sodelovanje vseh Slovencev. Predlog je artikuliral misel, ki je bila v slovenskem kulturnem prostoru prisotna že celo desetletje.

Po ljubljanskem kulturniškem zboru pa je zamisel o sklicu predstavnikov vseh po svetu živečih Slovencev postajala vse bolj konkretna. Uresničila naj bi se že na prihodnjem zboru kulturnih delavcev. Takoj je bilo jasno, da bi za uresničitev takšnega načrta bila potrebna znatna finančna sedstva, ki jih ne bi zmogli ne organizatorji ne mnogi zainteresirani udeleženci, če bi bili odvisni le sami od sebe.

Tedaj so bili identificirani tudi vzori za takšno srečanje. Videli smo jih v svetovnem židovskem kongresu in v praksi židovske države, ki se pred pomembnimi političnimi odločitvami posvetuje vsaj z nekaj sto predstavniki židovskega življa na različnih koncih sveta. Vzor je bila tudi Madžarska, ki je že tedaj organizirala poletna srečanja svojih emigrantov izobražencev in na ta srečanja vabila vse Madžare, ne glede na to, zakaj in kdaj so emigrirali.

Zaradi predvidenih finančnih zadreg je bil ponujen predlog, da se slovenski izobraženci po svetu pozovejo, naj pošljejo pismeni prispevek na določeno, za vse Slovence relevantno temo. Te prispevke bi obravnavali na posebnem simpoziju, v prisotnosti domačih in iz tujine došlih predstavnikov, ki bi se srečanja lahko udeležili. Ponujena je bila tema: Perspektive malega naroda. (Seveda slovenskega). Ugledni predstavniki vseh Slovencev naj bi jo obravnavali z vseh vidikov: političnih, kulturnih, gospodarskih. Na svetu za kulturo je ta predlog takoj dobil dodatne razsežnosti. Tema naj bi bila slovenstvo doma in na tujem. Tudi v organizacijskem pogledu naj bi jo drugače izpeljali. V bistvu je tudi tu šlo za prestižna vprašanja. Kdo bo organizator? Svet za kulturo, skupaj z Društvom slovenskih pisateljev in PEN? Skupaj s SAZU in Slovensko matico? S kom da in s kom ne? S predsedstvom SRS ali brez njega! Kdo bo dal denar, če ne uradna politika?

Ker je ideja o sklicu takšnega zbora dozorevala tudi v krogih nastajajoče SDZ in ker je bilo podobne pobude slišati tudi iz zamejstva, od organizatorjev Drage, se je potencialnim organizatorjem zbora pri svetu za kulturo začelo muditi. Improviziral je predlog za sklic svetovnega slovenskega kongresa, določil datum sklica in izvršni oblasti tudi že predstavil zahtevo za kritje stroškov.

Tedaj se je oglasila še Slovenska matica in opozorila, da že nekaj let prireja Srečanja v moji deželi (kot nadaljevanje tradicionalnega izseljenskega piknika), na katera so prav tako vabljeni vsi po svetu živeči Slovenci, ne glede na politično ali ideološko pripadnost. Temu srečanju bi zlahka dodali nove vsebine, ne da bi bila za to potrebna posebna organizacija, nove vsebine pa bi bile uresničljive tudi za manjšimi finančnimi sredstvi. Ker se tudi slovensko predsedstvo ni moglo odločiti, kaj naj bi ob vseh naštetih pobudah storilo samo, bližale pa so se tudi volitve, je na tej točki vse zastalo.

Kaj se je po volitvah glede slovenskega svetovnega kongresa dogajalo doma, na Koroškem in na Tržaškem ter drugod po svetu, je več ali manj znano. V organi-

zacijskem smislu je problematika pregledna, ne pa v vsebinskem. Če bi razpravljali o vsebini, bi na takšen ali drugačen način morali odgovoriti tudi na nekatera vprašanja (od številnih), ki jih je odprl in utemeljil že novogoriški zbor kulturnih delavcev. Ta vprašanja so še vedno aktualna. Dosedanje priprave na SSK, vsaj v kolikor so bile v javnosti obelodanjene, so se te problematike komaj dotaknile, kaj šele, da bi jo izčrpale ali celo nadgradile.

Tudi glede organiziranosti sodelovanja s Slovenci po svetu bi morali nekaj ukreniti. Koliko profesionalnih institucij naj se v prihodnje ukvarja z organizacijo tega sodelovanja? Zdaj imamo tri. Ministrstvo za Slovence po svetu, Slovensko izseljensko matico in odbor za pripravo SSK. Dejavnost vseh treh se bo v prihodnje vedno bolj prekrivala, potrebe po dejavnostih so velike in vse so povezane s finančnimi stroški. Sredstva, ki jih imamo, bi kazalo usmeriti v dejavnosti, ki bodo koristile Slovincem po svetu, organizacijske stroške pa zmanjšati na najmanjši možni obseg.

MARKO KOS

Prednost konfliktom in procesom

*Konflikt kot motor razvoja odprte družbe
Pota za polnjenje »prazne lupine« družbe*

V velikem amfiteatru jugoslovanske družbe prisostvujemo pomembni značilnosti našega silovitega trganja od centra, ki očitno navdihuje naš sistem: to je usoda konflikta, ki je v vseh odprtih družbah njena duša in tradicionalni motor njenega razvoja.

Ta pojav doživlja valove sprememb pod znakom trajne težnje: slabljenje političnih razlik in premiki subjektov v nasprotjih, spodbujevalno politično drobljenje in intenzivna mikrokonfliktnost ob hkratni sofisticaciji; vse z neke vrste razporeditvijo konfliktnega duha od globalnih k lokalnim nasprotjem (in zatorej bistveno kompatibilnih, vsaj v glavnih navdihovalcih).

Na ta način se konflikt zmanjšuje, drobi, sofisticira in razvija nenehne soprisotnosti: premika se s teoretičnega na praktično, s svetovnega na lokalno, z velikega na majhno, z iracionalnega na konkretno. Hkrati postaja:

– infrasistemski s pojavom napetosti med podsistemi in med oligarhičnimi težnjami;

– infrakolektiven z napetostmi med kategorijami zaposlenih, z iskanjem posredovalca njihovih zahtev, ki se tičejo hkrati zaščite ter zato kažejo dvojno pripadnost: uradnim togim sindikatom in spontano organiziranim stavkovnim odborom, ki preraščajo v močno, za zdaj medsebojno še nepovezано gibanje, s čimer se simbolizira dvojna želja po skrbništvu nad že doseženim in neodpovedljivim in novim, ki se lahko še doseže in ki si ga vsi subjekti trgajo iz rok;

– infrapodjetniški z napetostmi, ki izhajajo iz potrebe uporabiti in razviti kompetitivne strategije kot nenehno orožje podjetniškega razvoja, ki se kaže navzven kot tudi na notranjih virih glede na potrebo po krepitvi podjetniškega telesa, zlasti